

Gamla gårdar i Hille

Lars Ors i Oppala

Olof Wedin

NÅGON GÅNG, troligen under senare delen av 1760-talet, kom hemmanet Oppala sub 2 att ägas av en från Stigslund kommen tegelslagare vid namn Erik Häggberg. På en tomt i backen väster om ån i Oppala byggde han en envåningsgård av typen "parstuga", d.v.s. ingång mittpå med farstu och ett stort rum i vardera änden samt en mellankammare innanför farstun. Av vad man med viss svårighet kan utläsa på spishällen stod gården färdig 1769. Eriks och hans hustrus initialer är svårare att uttyda, men man må betänka att spiselhällen i storstugan är cirka 230 år gammal och att den öppna spisen troligen använts och nöts dagligen i 150 år.

Hur länge Erik Häggberg med sin familj ägde och bodde i gården är ej känt. Gården kom senare i nämndemannen Lars Johanssons och hans hustrus ägo. De ägde vid den tiden hemmanet Oppala No 5. När deras barn genom arvskifte delade sitt fädernehemman under något av de första åren på 1800-talet, skedde det i enlighet med vad som då var vanligt; två söner, Larsoch Olof, fick varsina två femtedelar, medan dottern Anna fick nöja sig med en femtedel.

Olof fick den av Häggberg byggda gården på sin lott och flyttade den till dess nuvarande plats, där han fick större delen av sina odlingsmarker samlade. Flyttningen av gården skedde troligen något av åren 1806 – 08, ty från år 1808 finns den på kartan över Oppala, just på den plats där den än idag står. Ägarna, bonden och nämndemannen Olof Larsson och hans hustru Anna Larsdotter, byggde väl till, enligt tidens sed, med de nödvändiga uthusbyggnaderna samt pig- och drängkammare; brygg- och bagarstuga, så att man endast genom portlidret kunde komma in med häst och åkdon på den kringbyggda gårdsplanen. Om nämndemannen Olof Larsson står det skrivet i Hille församlings husförhörböcker att han var svagsynt. Det påstås att han på ålderns dagar fördrev tiden med att gå fram och åter, följande en av

golvtilljorna i storstugan med sin käpp, så att där nöttes upp en ganska djup ränna som än idag finns kvar.

Olof och Anna fick med tiden fyra barn: två döttrar och två söner. Brita, född 1811, gifte sig med en kolare från Skarven, Mats Ersson. De emigrerade till Nordamerika 1849. De ingick i den stora skara Hillebor som under Lars Paul Esbjörns ledning företog den äventyrliga resan till den lilla platsen Andover på prärien i Illinois. Mats och Brita övergick från Esbjörns lilla Lutherska församling till Metodistförsamlingen i Andover och båda ligger begravda på den församlingens begravningsplats där. Mats, som ägde en relativt stor farm, blev med tiden inom sin församling en mycket verksam person och i församlingens kyrka är hans namn målat på glaset i ett av fönstren.

Lars, den nästa i barnskaran, blev den som övertog hemmanet efter sina föräldrar. Detta skedde troligen i samband med att han ingick äktenskap med Catharina Larsdotter 1847. Gården byggdes vid det tillfället på med en våning och över dörren till lillkammaren i övre våningen är Lars och Catharinas monogram målat tillsammans med året 1847. Det är från denne Lars som gårdsnamnet kommer.

Olof och Annas andre son Olof, född 1816, lämnade fädernehemmet och gifte sig med bonddottern Helena Ersdotter i Vretarna i Trödje.

Så är vi då framme vid Olof och Annas yngsta dotter Beata, född 1821. Om henne har det berättats, enligt Anders Östlund i Oppala, att hon när hon nått giftasvuxen ålder helt plötsligt försvann från hemmet. Man trodde till och med att hon blivit tagen av trollen. Men hon kom tillrätta till slut. Hon hittades i Valbo, där hon gick omkring och kardade ull åt bönderna och kom så hem tillbaka till Oppala. Anledningen till att hon gett sig av hem-1 från skulle ha varit av trots mot att hennes föräldrar bestämt vem hon skulle gifta sig med. Men hon blev som sagt tagen hem tillbaka och bortgift med den som hon inte tyckte om. Ett tungt öde.

När det så blev dags för Lars och Catharina att lämna över till sina barn, en son och en dotter, delades hemmanet och dottern Karin

blev kvar på gården medan brodern Lars bosatte sig på sin hemmansdel efter nuvarande Linvretsvägen.

Karin bodde kvar på gården till sin död 1940, då gården övergick till att ägas av brorsdottern Anna. I de bränslebristens tider, som då rådde, förekom det planer på att avyttra hela gårdsanläggningen till rivning, men det fanns inom missionsförsamlingen några yngre kvinnor som föreslog att gården skulle få användas som ungdomsgård. På så vis blev den känd som "Ungdomsgården" och i missionsförsamlingens regi fungerade den som sådan i närmare fyrtiofem år.

Så stod då gården tom och oanvänd. Vad skulle det bli av den till vissa delar mer än tvåhundraåriga byggnaden. Länsantikvarien förklarade att den kunde betraktas som unik för Gästrikland, emedan den var den enda kvarvarande fyrbyggda gård som inte varit föremål för förändringar eller flyttats, utan stått på samma plats i cirka 180 år. Efter många diskussioner och funderingar beslöt dåvarande ägaren John Olsson i Oppala att bilda en stiftelse och till denna donera samtliga byggnader vid gården med tillhörande tomt. Donationsbrevet är underskrivet den 30 juni 1992 och den 5 oktober samma år utfärdade Gävle Tingsrätt lagfart för stiftelsen.

Under åren 1993 – 95 genomfördes mycket omfattande reparationer av gården, till största del utvändigt, men även en del inomhus. Alla yttertak lades om, skorstenar reparerades eller murades om, stora delar av ytterpanelen reparerades eller byttes ut, gårdsplanen nedschaktades så att mangårdsbyggnadens stenfot numera är synlig. Kostnaden för reparationerna, som uppgått till cirka 650 000 kronor, har till största del bestridits med medel från Riksantikvarieämbetet med kravet att stiftelsen accepterade att byggnaderna byggnadsminnesförklarades, vilket stiftelsen godtog. Byggnadsminnesförklaringen har dock när detta skrives ännu ej verkställts. Även privatpersoner och föreningar har hjälpt till.

Lars-Olsgården.

Hur används då gården? Om vi ser tillbaka på tiden från sommaren 1992 så har Bygdeteatem Hillevi spelat teater nästan varje sommar där. Utöver detta så har här förevarit olika aktiviteter, t.ex. föreningsmöten, spelmansträffar, släkträffar, guldbrylllop m.m. Valborgsmässöfirandet på Lars Ors är en tradition som numera upprätthålls av SMU och stiftelsen gemensamt. Hille församling är på väg att skapa en tradition på gården; friluftsgudstjänst på midsommardagskvällen. De tre senaste åren har stiftelsen bjudit in till jullunch på Lars Ors, ett trettiotal personer har samlats, ätit gröt, skinksmörgås, druckit kaffe och njutit av samvaron framför brasan i öppna spisen i storstugan.

Anmärkning: Stiftelsen har valt stavningen Lars Ors. Den språkriktiga stavningen är Lars-Ols med uttal enligt landsmålsalfabetet: *lasòs* med främre sje-ljud bildat med tungspetsen ovanför tänderna (supradentalt uttal). Uttalet kan tidigare ha varit *laf òs* med bakre sje-ljud. **Lars** har kort *a* och **Ols** har långt *o*. Observera att inga *r*-ljud förekommer.

[Hillebygden, Nr. 1, 1998]